

آثار استاد ابوالحسن صبا

برای سنتور

تنظیم و اجرا

سامان ضرابی

www.ketab.ir

مؤسسه‌ی فرهنگی - هنری ماهر

تهران ۱۳۹۰

فهرست‌نویسی پیش از انتشار

سرشناسه	:	صبا، ابوالحسن. ۱۳۳۶-۱۳۸۲
عنوان و نام پدیدآور	:	آثار ابوالحسن صبا برای ستور / تنظیم سامان ضرابی.
مشخصات نشر	:	تهران: ماهور. ۱۳۸۷
مشخصات ظاهری	:	۷۷ ص: پارتیون
شابم	:	۹۷۹-۰۰-۸۰۲۶۰۴-۱۰-۰
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیا
موضوع	:	ستور -- پارتیون
شناسه افزوده	:	ضرابی، سامان
رده‌بندی کنگره	:	۱۳۸۷ ۱۵ ص ۹ س / MT۶۵۲
رده‌بندی دبیری	:	۷۸۹/۷۴
شماره‌ی کتاب‌شناسی ملی	:	۱۲۵۶۰۶۷

مؤسسه‌ی فرهنگی - هنری ماهور

تهران، خیابان حقوقی، شماره‌ی ۴۲، طبقه‌ی همکف

کدپستی ۱۶۱۱۵ صندوق پستی ۴۷۷-۱۹۵۷۵

تلفن: ۷۷۶۰۱۰۲۰ فکس: ۷۷۵۰۶۵۵۳

www.mahoor.com

info@mahoor.com

آثار استاد ابوالحسن صبا

برای سنتور

تنظیم و اجرا: سامان ضربایی

نُت‌نگار: سامان ضربایی

طرح روی جلد: مریم قاسمی

چاپ اول: ۱۳۹۰

تعداد: ۲۰۰۰ جلد

لیتوگرافی: کارا

چاپ و صحافی: گلچین

حق چاپ محفوظ است

شابم: ۹۷۹-۰۰-۸۰۲۶۰۴-۱۰-۰ ISMN 979-0-802604-10-0

سید این مجموعه دارای مجوز شماره‌ی (۵۹۸۲) از وزارت ارشاد اسلامی
و شماره‌ی ثبت (۱۱۷۹۰) از کتابخانه ملی ایران است

فهرست

۷	پیشگفتار
۸	درباره‌ی ابوالحسن صبا
۹	کوک سنتور
۱۰	نشانه‌ها
۱۱	چهارمضرب شور
۱۶	چهارمضرب شور - دوم
۲۰	چهارمضرب ابوعطا
۲۲	چهارمضرب ابوعطا - دوم
۲۴	چهارمضرب حجاز
۲۶	چهارمضرب بیات ترک
۲۹	دو ضربی بیات ترک
۳۱	رنگ بیات ترک
۳۳	چهارمضرب افشاری
۳۷	رقص چوبی
۳۸	چهارمضرب دشتی
۴۱	تمرین دشتی
۴۲	کوهستانی
۴۳	در قفس
۴۴	زرد ملیحه
۴۶	کاروان
۵۰	چهارمضرب سه‌گاه
۵۳	رنگ شتر
۵۷	سامانی
۶۰	بهارمست
۶۲	چهارمضرب همایون
۶۴	به زندان
۶۶	چهارمضرب بیات اصفهان
۶۹	چهارمضرب بیات اصفهان - دوم
۷۲	حکایت

به نام خدا

پیشگفتار

این مجموعه شامل ۲۵ قطعه است که در کتاب دوره‌های ستور ردیف استاد ابوالحسن صبا موجود نیست. علت جمع‌آوری و تنظیم این قطعات آشنا شدن هنرجویان با بعضی دیگر از آثار استاد صبا است که از ردیف ویلن اقتباس شده، و نیز بیشتر ساده کردن آنها برای استفاده‌ی هنرجویان تازه‌کار است که در کنار آموزش ردیف از این گونه قطعات نیز غافل نباشند.

نکاتی درباره‌ی قطعات

۱. از آنجا که در بعضی موارد (طبق منابع مکتوب و صوتی موجود در دسترس اینجانب) تعداد تکرار پایه‌ها به طور دقیق مشخص نبودند در قطعات حاضر این تکرارها بر اساس طول جمله‌های قبل و بعد، و در برخی دیگر بر اساس ضربی از دو یا چهار نوشته شده‌اند.
۲. محل بعضی از برگشت‌های نامشخص با توجه به حسی روند قطعه و فراخور آن تنظیم شده‌اند.
۳. در موارد اندکی که اختلاف بسیار جزئی در ملودی وجود داشت سعی کردم نزدیک‌ترین ملودی به بقیه‌ی قطعه را، به تناسب قابلیت اجرایی ستور، تنظیم کنم.
۴. پایه‌ی قطعات زنگ شتر، سامانی و بهارمست ریز بوده‌اند که برای ساده شدن به مضارب‌های تک تغییر یافته‌اند.
۵. چهارمضارب ماهور که در کتاب آثار درویش‌خان برای ستور آمده است طبق منابع موجود (که بعد از چاپ کتاب به دستم رسید) به نظر می‌رسد پایه و شاید چند جمله‌ی اولش از درویش‌خان باشد که بعدها توسط استاد صبا بسط یافته و به صورت فعلی درآمده است.
۶. محل درست اجرای قطعه‌ی کاروان، برای ستور، در چپ‌کوک (دشتی لا) است اما چون هنرجویان اغلب خواستار نواختن این قطعه هستند و مدت‌ها طول می‌کشد تا به ردیف چپ‌کوک برسند لذا این قطعه را در راست‌کوک (دشتی را) تنظیم کردم که البته اجرای آن کمی مشکل‌تر شده و درست نواختن آن مستلزم تمرین بیشتری است. توضیح اینکه در این قطعه اگر نت ر زرد، بکار کوک شود (که بهتر نیز همین است) می‌توان در بعضی محل‌ها به جای ر سفید از آن استفاده کرد.

سامان ضرابی

پانیز ۱۳۹۰

ابوالحسن صبا (۱۲۸۲-۱۳۳۶)

صبا در سال ۱۲۸۲ به دنیا آمد. پدرش کمال السلطنه از خاندان فضل و ادب بود و خود به شعر و موسیقی علاقه داشت. وی پسرانش عبدالحسین و ابوالحسن را برای فراگیری موسیقی نزد استادان زمانه سپرد. صبا در طول زندگی هنری خود از تعالیم افراد زیر بهره جست: پدرش ابوالقاسم کمال السلطنه که پزشک و نوازنده‌ی سه‌تار بود، میرزا عبدالله (سه‌تار)، حسین اسماعیل‌زاده (کمانچه)، حاجی‌خان ضرب (تمبک)، حسین هنگ‌آفرین (ویلن)، علی‌اکبر شاهی (ستور)، نایب اسدالله (نی)، اکبرخان (فلوت)، درویش‌خان (تار) و علینقی وزیری.

صبا با بهره‌گیری از هوش سرشار خود سبکی خاص در موسیقی ایرانی پدید آورد و آن را بی‌ریا به هنرجویان تعلیم داد و یادگارهای نفیسی از خود باقی گذاشت. او و روح‌الله خالقی در مدرسه‌ی عالی موسیقی هم‌کلاس بودند و در محضر استاد وزیری هنر و دانش را توأماً آموختند. صبا در اغلب سازها دست داشت و ویلن و سه‌تار را نیکو می‌نواخت. در موسیقی پدرش بهترین مشوق او بود و معتقد بود در هنر نیز باید عمل با علم توأم باشد. صبا در مکتب وزیری با اصول ثبت نغمه‌های موسیقی ایرانی آشنا شد و در اثر آشنایی با اسلوب صحیح ویلن سبکی نو برگزید و از آنجا که به موسیقی ایرانی آشنایی کامل داشت مانند سایر جوانان مفتون موسیقی اروپایی نشد و هر آنچه را از استادان خود آموخته بود به سبکی جدید مطرح کرد، به طوری که ملاحظت و لطف آن کم نشد و آن را «سبک صبا» نامید.

در آن زمان چون هنرآموز ویلن وجود نداشت ویلن را به سبک کمانچه می‌نواختند اما صبا زود توانست تشخیص دهد که روش نوازندگی ویلن چیست. اولین آهنگ‌هایی که از صبا در سال ۱۳۰۶ به یادگار مانده، در مایه‌ی دشتی در صفحه‌ی «ای وطن» نواخته شده‌اند و آنها را در کتاب خود در دو قسمت به نام «زرد ملیحه» به چاپ رسانیده است. صبا همچون دو استاد بزرگ خود میرزا عبدالله و درویش‌خان در تعلیم بخشنده و بذال بود و هر آنچه می‌دانست را به هر کسی که طالب آن بود می‌آموخت و به دست خود به روی کاغذ می‌آورد.

صبا برای آموزش ویلن سه جلد کتاب به چاپ رسانید که دو جلد آن ردیف آواز و جلد سوم شامل بعضی ساخته‌های اوست. البته اینها ردیف مشقی نیستند بلکه همان است که در قدیم به آن ردیف مجلسی می‌گفتند. وی در کتاب‌های خود علاوه بر آوازه‌ها بعضی گوشه‌های آوازه‌های محلی، مانند «دیلمان» را نیز گنجانده است که آنها را بسیار دل‌انگیز می‌نواخت. بعدها پس از مرگ حبیب سماعی با کمک شاگردان وی چند قسمت از ساخته‌های او را نوشت و به این ترتیب از نابودی آنها جلوگیری کرد.

بهترین شاگرد صبا در تمبک حسین تهرانی بود. در ستور نیز شاگردانی تربیت کرد. صبا نواختن سه‌تار را بسیار دوست می‌داشت و با سازهای دیگری از جمله نی، فلوت و تار نیز آشنا بود.

برخی از فعالیت‌های صبا اینها هستند:

— از سال ۱۳۱۹ که رادیو تهران تأسیس شد سمت نوازندگی و سرپرست گروه در رادیو را به عهده داشت و تا آخر عمرش در رادیو ماند.

— در سال ۱۳۲۰ با سمت هنرآموز به خدمت وزارت فرهنگ درآمد و از سال ۱۳۲۸ در هنرستان موسیقی ملی به عنوان هنرآموز استخدام شد.

— در سال ۱۳۲۶ به عضویت اداره‌ی هنرهای زیبا (فرهنگ و هنر سابق) درآمد.

ابوالحسن صبا در پنجاه و پنج سالگی در تاریخ ۲۹ آذر ۱۳۳۶ در اثر بیماری قلبی درگذشت. آرامگاه وی در شمیران، گورستان ظهیرالدوله، است.